

Česká zemědělská univerzita v Praze

Institut vzdělávání a poradenství

Katedra profesního a personálního rozvoje

**Možnosti výchovy a vzdělávání osob s mentálním
postižením**

Bakalářská práce

Autor: **Martin Příhoda**

Vedoucí práce: PhDr. Mgr. Marie Hanušová

2020

Zadávací list

ČESTNÉ PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma: Výchova a vzdělávání osob s mentálním postižením vypracoval samostatně a citoval jsem všechny informační zdroje, které jsem v práci použil a které jsem rovněž uvedl na konci práce v seznamu použitých informačních zdrojů.

Jsem si vědom, že na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, především ustanovení § 35 odst. 3 tohoto zákona, tj. o užití tohoto díla.

Jsem si vědom, že odevzdáním bakalářské práce souhlasím s jejím zveřejněním podle zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a to i bez ohledu na výsledek její obhajoby.

Svým podpisem rovněž prohlašuji, že elektronická verze práce je totožná s verzí tištěnou a že s údaji uvedenými v práci bylo nakládáno v souvislosti s GDPR.

V Hoříně dne 26. března 2020

.....
(podpis autora práce)

PODĚKOVÁNÍ

Rád bych touto cestou poděkoval vedoucí své bakalářské práce PhDr. Marii Hanušové, a to za ochotu, odborné vedení a věnovaný čas.

Abstrakt

Předložená bakalářská práce na téma „Možnosti výchovy a vzdělávání osob s mentálním postižením“, se v teoretické části zaměřila na koncepci mentálního postižení, její terminologii a právní úpravu. Pozornost byla věnována edukaci jedinců se specifickými vzdělávacími potřebami, včetně individuálních terapií, které jsou využívány v praxi. Autor představil pravidla pro tvorbu individuálního vzdělávacího plánu a přiblížil problematiku pomoci a podpory osobám s handicapem, a to prostřednictvím sociálních služeb.

Praktická část této práce byla věnována interpretaci výsledků z výzkumného šetření, přičemž byl zvolen kvalitativní výzkum a využita byla metoda polostrukturovaného rozhovoru. Hlavním cílem práce bylo zmapovat možnosti vzdělávacích, výchovných a aktivizačních programů pro osoby s mentálním postižením a proces jejich integrace do běžného způsobu života.

Základním přínosem inkluzivního vzdělávání je především vytváření přirozených vazeb mezi vrstevníky, získávání a rozvoj sociálních a kognitivních kompetencí. Pro úspěšnou integraci osob s postižením je vhodné volit individuální přístup, který je zaměřený na specifické potřeby jedinců.

Základem práce s lidmi s mentálním postižením je hledání nových cest v přístupu ke vzdělání a aktivnímu trávení volného času, vhodným prvkem je posilování jejich sebevědomí, utváření hodnotového systému a motivace, které vedou k naplňování jejich stanovených cílů.

Klíčová slova

mentální postižení, integrace, vzdělávání, specifické potřeby dětí, individuální vzdělávací plán, sociální služby.

Abstract

The submitted bachelor thesis on the topic "Possibilities of education of people with mental disabilities" in the theoretical part focused on the concept of mental disability, its terminology and legal regulation. Attention was paid to education of individuals with specific educational needs, including individual therapies that are used in practice. The author introduced the rules for creating an individual educational plan and explained the issue of assistance and support for people with disabilities through social services.

The practical part of this work was devoted to the interpretation of the results of the research, while the qualitative research was chosen and the method of semi-structured interview was used. The main aim of this work was to map the possibilities of educational, educational and activation programs for people with intellectual disabilities and the process of their integration into everyday life.

The main contribution of inclusive education is primarily the creation of natural links between peers, acquisition and development of social and cognitive competences. For successful integration of people with disabilities it is advisable to choose an individual approach, which is focused on the specific needs of individuals.

The basis of work with people with intellectual disabilities is the search for new ways of accessing education and active leisure, a suitable element is strengthening their self-confidence, shaping the value system and motivation that lead to the fulfillment of their stated goals.

Keywords

mental disability, integration, education, specific needs of children, individual educational plan, social services

OBSAH

ÚVOD	9
TEORETICKÁ ČÁST	
1 Cíl a metodika	11
1.1 Výzkumné metody.....	11
2 Koncept mentálního postižení a terminologie	15
2.1 Klasifikace mentálního postižení.....	16
3 Právní úprava postavení osob s mentálním postižením	18
3.1 Ochrana práv osob s mentálním postižením.....	18
3.2 Výchovně socializační funkce rodiny.....	19
4 Edukace osob s mentálním postižením	22
4.1 Možnosti vzdělávání žáků s mentálním postižením.....	23
4.2 Terapie využitelné v péči o osoby s mentálním postižením.....	24
4.3 Vzdělávání s využitím individuálního vzdělávacího plánu.....	27
5 Nabídka sociálních služeb pro osoby s mentálním postižením	30
PRAKTICKÁ ČÁST	
6 Způsob zpracování dat	33
6.1 Charakteristika nositelů potřebných informací.....	34
6.2 Analýza rozhovorů a interpretace výsledků.....	36
6.2.1 Shrnutí dílčí výzkumné otázky číslo 1.....	39
6.2.2 Shrnutí dílčí výzkumné otázky číslo 2.....	42
6.2.3 Shrnutí dílčí výzkumné otázky číslo 3.....	47
ZÁVĚR	49
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	51

ÚVOD

V posledních letech se zcela zásadně mění přístup k lidem, kteří mají určitý druh handicapu – postižení. Klade se důraz na ochranu jejich práv, individuální přístup k poskytovaným službám, péči, ale i vzdělávání a zaměstnávání. Česká republika se snaží vytvářet rovné příležitosti jak pro děti a jejich vzdělávací systém, tak pro dospělé v oblasti uplatnění na trhu práce či zapojení do společenského života.

Je zřejmé, že člověk s mentálním postižením může být v některých oblastech života limitován faktory, které vycházejí z míry jeho zdravotního znevýhodnění. Právě jeho chování a prožívání emocí je možné ovlivnit či zkoordinovat, dítě často napodobuje chování svých blízkých, se kterými se denně dostává do kontaktu.

Jako téma své bakalářské práce jsem si zvolil Možnosti výchovy a vzdělávání osob s mentálním postižením, jelikož jsem se začal podílet na preventivních programech městské policie, které jsou zaměřeny na realizaci výchovných, vzdělávacích a aktivizačních činností osob s mentálním postižením.

Teoretická část práce je věnována možnostem výchovy a vzdělávání osob s mentálním postižením. První kapitola se zaměřuje na aktuální terminologii, srovnává jednotlivé přístupy odborníků k vymezení konceptu mentálního postižení. Druhá kapitola přibližuje právní úpravu zkoumané problematiky, včetně Deklarace práv osob s mentálním postižením. Třetí část práce představuje edukaci žáků se speciálními vzdělávacími potřebami. Popisuje možnosti jejich vzdělávání, klasifikuje využitelnost jednotlivých terapií v praxi a zabývá se využitím individuálního vzdělávacího plánu. Závěr teoretické části práce je věnován nabídce sociálních služeb, které jsou přijatelnou alternativou podpory a pomoci rodinám, které pečují o osoby s mentálním postižením.

Hlavním cílem bakalářské práce je zmapovat možnosti vzdělávacích, výchovných a aktivizačních programů pro osoby s mentálním postižením a proces jejich integrace do běžného způsobu života. Dílčí cíle jsou zaměřeny na systém vzdělávacích programů, které mají vliv na kvalitu života osob s handicapem. Závěr výzkumu je věnován projektu strážníků Městské policie Mělník, kteří se v rámci svých preventivních programů věnují aktivitám, které jsou orientovány na edukaci, proces začleňování, vzdělávání a výchovu osob s mentálním postižením.

Provedené šetření je ze sociologického hlediska považováno za výzkum kvalitativní, s použitím polostrukturovaného rozhovoru. Za nositele potřebných informací byli vybráni lidé, kteří se déle jak rok věnují aktivitám, které přímo souvisejí s pomocí a podporou osob s mentálním postižením.

Vztah výchovy a vzdělávání a jejich vymezení se stále vyvíjí. Je patrná snaha ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k integraci dětí s mentálním postižením do povinného vzdělávacího programu. Pozitivní změny zaznamenává i nalézání nových cest pro vzdělávání dětí s různými formami mentálního postižení.

Komplexní péči o jedince s mentálním postižením je věnována stále větší pozornost. Česká republika se snaží vytvářet dostatečné množství příležitostí, které vyrovnávají limity těchto osob ve vztahu ke vzdělávání, integraci, aktivizaci či společenskému životu.

TEORETICKÁ ČÁST

1 CÍL A METODIKA

Pro vlastní výzkumné šetření jsem si vybral kvalitativní výzkum, jelikož se domnívám, že umožňuje díky své neformálnosti rozsáhlejší vhled do hloubky zkoumané problematiky.

Právě spolupráce s lidmi, kteří at' už ve svém soukromém nebo profesním životě jsou v přímém kontaktu s osobami s mentálním postižením, mi umožnila získat podrobné informace, a to díky vzájemnému interaktivnímu kontaktu s jednotlivými informanty.

1.1 Výzkumné metody

Ke sběru dat jsem použil polostrukturovaný rozhovor, který byl tvořen otevřenými otázkami, jež umožňují doplnění a rozvíjení základní linie, a to díky informacím, které z rozhovoru postupně plynou.

Jednalo se tedy o vzájemný dialog, přičemž každá otázka byla položena a nezůstala nezodpovězena, díky tomu jsem získal značné množství informací, které jsem následně zpracoval. Jak je typické pro kvalitativního výzkumníka, zvolil jsem si téma a určil základní výzkumné otázky, které jsou podstatné pro sběr dat. Následně jsem hledal a analyzoval získané informace, které přispívaly k osvětlení výzkumných otázek, setkával jsem se s novými lidmi, pracoval v přirozeném – domácím prostředí osob s mentálním postižením, tedy přímo v terénu, kde se něco děje.

Uvědomuji si rizika kvalitativního výzkumu, která spočívají především v zobecňování získaných informací a nereprezentativnosti. Nicméně při získávání informací jsem mohl být v užším kontaktu s informanty, jelikož jsem se rozhodl uskutečnit výzkum s menším počtem jedinců a zkoumat problematiku více do hloubky.

„Informace, které chce výzkumník získat rozhovorem, jsou vždy zprostředkované. Tato zprostředkovanost je dána specifickými záměry respondenta (z etických, společenských, pragmatických i emocionálních důvodů nepovíme vždy to, co si ve skutečnosti myslíme), ale i jazykovou obratností i strukturou a povahou jazyka. Řeč je systémem konvenčních symbolů a pravidel na jejich užívání. Navíc tyto symboly mají zevšeobecnující povahu. Jakákoli verbální výpověď nikdy nedokáže v úplnosti vyjádřit jedinečnost předmětu nebo skutečnosti. Je pouze nástrojem k jejímu opisu.“ (Ferjenčík, 2000, str. 171) Právě tato citace upozorňuje na možná rizika, která souvisejí s použitím metody strukturovaného rozhovoru.

Hlavní cíl výzkumného šetření:

Zmapovat možnosti vzdělávacích, výchovných a aktivizačních programů pro osoby s mentálním postižením a proces jejich integrace do běžného způsobu života.

Hlavní cíl byl rozdělen do tří dílčích výzkumných otázek:

DVO1 - Zjistit, zda systém vzdělávacích programů odpovídá potřebám osob s mentálním postižením?

Cílem této dílčí výzkumné otázky je zmapovat kvalitu života osob s mentálním postižením v kontextu prostředí a nabídky vzdělávacích aktivit.

Transformace výzkumné otázky do tazatelských otázek:

TO1 - Do jaké míry ovlivňuje rodina a přirozené sociální prostředí rozvoj osoby a její přístup ke vzdělání?

TO2 - Považujete alternativní školy a vzdělávací programy pro osoby s mentálním postižením za užitečné?

TO3 - Domníváte se, že je důležité využívat specifické terapeutické metody ve školách, v domácím prostředí či v sociálních službách u osob s mentálním postižením?

TO4 - Do jaké míry a v jakých oblastech může ovlivnit motivace postoj osob s mentálním postižením ke vzdělávání a získávání znalostí?

TO5 – Myslíte si, že jsou pedagogové dostatečně připravováni na práci s dětmi s mentálním postižením?

DVO2 - Zmapovat možnosti integrace osob s mentálním postižením do společnosti?

Cílem této dílčí výzkumné otázky je zabývat se vlivy prostředí, které mají zásadní význam pro proces integrace, který se stále vyvíjí. Zaměřím se též na jedince a společnost, jak vnímají podporu poskytovanou osobám s mentálním postižením, jak se mění v čase.

Transformace výzkumné otázky do tazatelských otázek:

TO1 - Co považujete za základní pravidla pro integraci osob do běžného vzdělávacího systému?

TO2 - Můžete zmínit klady a zápory integrace?

TO3 - Jak vnímáte postavení asistenta pedagoga, který je považován v mnoha ohledech za základní předpoklad úspěšné integrace žáků s mentálním postižením?

TO4 - Specifikujte překážky integrace žáků do vzdělávacího programu?

TO5 - Prikláníte se k integraci dětí s mentálním do běžného systému vzdělávání? Proč?

DVO3 - Zjistit, jak ovlivňuje sportovní aktivita strážníků městské policie život osob s mentálním postižením?

Cílem této dílčí výzkumné otázky je zmapovat přínos preventivních aktivit strážníků Městské policie Mělník na výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti osob s mentálním postižením.

Transformace výzkumné otázky do tazatelských otázek:

TO1 - Co bylo podnětem k vytvoření spolupráce na aktivitách mezi městskou policií a osobami s mentálním postižením?

TO2 - V jakých oblastech vnímáte činnost strážníků městské policie jako přínosnou?

TO3 – Setkali jste se při realizaci aktivit s problémy?

TO4 – Vnímáte motivaci jako prvek podpory ke zprostředkování vzdělávacích a rozvojových aktivit?

TO5 - Plánujete pokračovat ve své činnosti, případně ji rozvíjet? V jakých oblastech, jakým způsobem?

2 KONCEPT MENTÁLNÍHO POSTIŽENÍ A TERMINOLOGIE

Pojem mentální retardace vymezuje především vývojovou poruchu rozumových schopností, a to prostřednictvím snížení kognitivních, sociálních, řečových a pohybových schopností, které mají vliv na usnadnění adaptačního procesu člověka do společnosti. Postižení může mít mnoho podob, je spojeno s různými syndromy a stavy, a to jak duševními, tak zdravotními.

Termíny jako je mentální postižení a mentální retardace jsou užívány v mnoha publikacích jako synonyma. Valenta, Müller (2013) považují termín mentální postižení za širší než mentální retardace. Oproti tomu Švarcová (2006) uvádí, že považuje termín mentální retardace za optimističtější a méně osudový než mentální postižení. Méně frekventovaně se v publikacích objevuje termín porucha intelektu.

„Na prvním místě by terminologie měla vyzdvihnout fakt, že se jedná o člověka, osobu, osobnost, až potom přidat další charakteristiky. Označení mentálně retardovaný je považováno za nevhodné, stejně jako v historii užívané termíny duševně úchylní duševně opoždění, rozumově zaostalí, slabomyslní, mentálně defektní.“ (Bazalová, 2014, str. 14)

Valenta (2012) uvádí, že mentální retardace je termín poměrně nejednoznačný a v současnosti vymezený značným množstvím definic, jež mají společné zaměření na celkové snížení intelektových schopností jedince a jeho schopnosti adaptace na sociální prostředí. Termín se začal používat v širším měřítku po konferenci Světové zdravotnické organizace v Miláně v roce 1959 a pozvolna nahradil celou řadu pojmů.

Definice mentální retardace dle MKN-10 (2000) – Světové zdravotnické organizace:

„Mentální retardace je stav zastaveného nebo neúplného duševního vývoje, který je charakterizován především narušením schopností projevujících se v průběhu vývoje a podílejících se na celkové úrovni inteligence. Jedná se především

o poznávací, řečové, motorické a sociální dovednosti. Mentální retardace se může vyskytnout s jakoukoliv jinou duševní, tělesnou či smyslovou poruchou anebo bez nich. Jedinci s mentální retardací mohou být postižení celou řadou duševních poruch, jejichž prevalence je tři až čtyřikrát častější než v běžné populaci. Adaptivní chování je vždy narušeno, ale v chráněném sociálním prostředí s dostupnou podporou nemusí být toto narušení u jedinců s lehkou mentální retardací nápadné.“

2.1 Klasifikace mentálního postižení

„Stupeň mentální retardace je určen na základě posouzení struktury inteligence a posouzení schopnosti adaptability (adaptačního chování), orientačně taktéž inteligenčním kvocientem a mírou zvládnání obvyklých sociálně-kulturních národů na jedince, a to takto:

- *Lehká mentální retardace – IQ 50-69*
- *Středně těžká mentální retardace – IQ 35-49*
- *Těžká mentální retardace – IQ 20-35*
- *Hluboká mentální retardace – do 19 IQ*
- *Jiná mentální retardace*
- *Nespecifikovaná mentální retardace“ (Valenta, 2012, str. 31)*

Bazalová (2014) představuje jednotlivé stupně postižení takto:

U lehkého mentálního postižení sehrává velkou roli dědičnost a deprivace. Uvádí se, že tyto děti jsou dvakrát znevýhodněné, jednak zpravidla zdědí nedostatečné vlohy včetně hodnoty IQ, které se mnohdy vyskytují v kombinaci s nepodnětným prostředím. Výchovné působení a rodinné prostředí mají velký význam pro socializaci a rozvoj těchto dětí. Nejčastěji se vzdělávají v základní škole a následně v odborném učilišti. V dospělosti zvládnou pracovat, založit rodinu a udržovat sociální vztahy.

U středně těžkého mentálního postižení bývá rozvoj myšlení a řeči výrazně opožděn. Často se přidružují další vady a onemocnění, jako jsou obrna, epilepsie,

autismus. Řeč bývá velmi jednoduchá, slovník obsahově chudý. Vývoj jemné a hrubé motoriky bývá zpomalen. Nejčastěji se vzdělávají ve speciálních základních školách. Tyto osoby jsou schopny pracovního zařazení, obvykle pod dohledem nebo v chráněném prostředí.

U těžkého mentálního postižení bývá psychomotorický vývoj výrazně opožděn, projevuje se značná pohybová neobratnost, je třeba dlouhodobé osvojování koordinace pohybů. Řeč je omezena na jednoduchá slova, nemusí se však vůbec vytvořit, převládá neverbální komunikace, porozumění je větší než vyjadřovací schopnosti. Děti se vzdělávají v základní škole speciální, je nutná celoživotní podpora.

U hlubokého mentálního postižení dochází k celkovému poškození organismu, který postupně selhává následkem přidružených vad srdce, plic či dalších orgánů. Častá jsou těžká poškození zraku a sluchu. Děti jsou imobilní, nejsou ve většině případů schopny sebeobsluhy. Komunikace probíhá pomocí neartikulovaných hlasových projevů nebo vůbec. Vzdělávají se v základní škole speciální nebo individuálně, je zde nutná celoživotní péče.

3 PRÁVNÍ ÚPRAVA POSTAVENÍ OSOB S MENTÁLNÍM POSTIŽENÍM

Michalík (2011) uvádí, že mezinárodní ochrana práv osob s mentálním postižením je zpravidla obsažena v obecných dokumentech občanských, politických či hospodářských a sociálních práv obecného charakteru. Pro řešení specifických problémů, např. vzdělávání, zaměstnanosti, prevence sociální exkluze osob s mentálním postižením, je možno využít znění závazných norem upravujících práva osob se zdravotním postižením.

Obecně závazné dokumenty:

- Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod
- Evropská úmluva o lidských právech a biomedicíně
- Evropská sociální charta
- Evropský zákoník sociálního zabezpečení
- Evropská úmluva o zabránění mučení a nelidského či ponižujícího zacházení

Právně nezávazné dokumenty:

- Doporučení Rady Evropy – Akční plán na podporu práv a plného zapojení osob se zdravotním postižením do společnosti.
- Doporučení Rady Evropy o právech dětí žijících v ústavech.
- Doporučení Rady Evropy o zásadách právní ochrany dospělých nezpůsobilých.

3.1 Ochrana práv osob s mentálním postižením

Deklarace práv mentálně postižených osob, vyhlášená 20. prosince 1971

- 1) Mentálně postižený má mít v nejvyšší možné míře stejná práva jako ostatní lidské bytosti.
- 2) Mentálně postižený má právo na zdravotní péči a vhodnou fyzikální terapii, jakož i na takovou výchovu, readaptaci a vedení, které mu umožní rozvinout v maximální možné míře jeho možnosti a schopnosti.

- 3) Mentálně postižený má právo na ekonomické zabezpečení a slušnou životní úroveň. Má plné právo podle svých možností produktivně pracovat nebo se zabývat jinou užitečnou činností.
- 4) Pokud je to možné, má mentálně postižený žít v kruhu své vlastní rodiny nebo v rodině opatrovníka a účastnit se různých formě společenského života. Proto má být rodině, ve které žije, poskytována pomoc. Je-li jeho umístění do specializovaného zařízení potřebné, mají být prostředí a podmínky života v něm tak blízké normálním podmínkám života, jak je to možné.
- 5) Mentálně postižený má právo na kvalifikovaného opatrovníka, pokud to vyžaduje ochrana jeho dobra a zájmů.
- 6) Mentálně postižený má právo na ochranu před jakýmkoli vykořisťováním, zneužíváním nebo ponižujícím zacházením. Je-li předmětem soudního stíhání, má právo na zákonný proces s plným uznáním svého stupně odpovědnosti, který vyplývá z jeho mentálního stavu.
- 7) Jestliže někteří postižení nejsou schopni účinně využívat souhrnu svých práv v důsledku hloubky svého postižení a jestliže se ukáže potřeba omezit tato práva buď částečně, nebo úplně, pak musí postup používaný za účelem omezení nebo zrušení těchto práv chránit postiženého zákonně proti jakékoli formě zneužití.

3.2 Výchovně socializační funkce rodiny

„Rodina ve svém souhrnu zajišťuje mnoho činností – zabezpečuje své členy hmotně, pečuje o zdraví, výživu a kulturní dědictví, vštěpuje jim morální postoje, ovlivňuje je, usměrňuje, chrání a podporuje. Rodina plní určité role i ve vztahu ke společnosti – je to především reprodukce obyvatelstva, a to jak reprodukce biologická, tak i kulturní.“ (Kraus, 2001, str. 79)

Podle Krause (2008) lze charakterizovat funkce rodiny následovně:

a) Biologicko – reprodukční funkci, která má význam jak pro společnost jako celek, tak také pro jedince, kteří rodinu tvoří. Pro svůj zdárný rozvoj potřebuje

společnost stabilní reprodukční základnu. Proto je také v jejím zájmu, aby se rodil takový počet dětí, který tyto perspektivy naplní.

„Existenci rodiny je také společensky a kulturně regulována sexualita. Demografický vývoj společnosti má též celou řadu sociálně – pedagogických souvislostí. Počet dětí, které využívají vzdělávací a výchovná zařízení, a jejich charakteristiky vytvářejí specifické požadavky na oblast institucionální výchovy a péče o volný čas dětí a mládeže.“ (Kraus, 2001, str. 79)

b) Sociálně – ekonomickou funkci, jež chápe rodinu jako významný prvek v rozvoji ekonomického systému společnosti. Její členové se zapojují do výrobní i nevýrobní sféry v rámci výkonu určitého povolání a současně se rodina sama stává významným spotřebitelem, na němž je značně závislý trh. Poruchy ekonomické funkce se projevují v hmotném nedostatku rodin, což v současnosti někdy bývá důsledkem nezaměstnanosti nebo také zvyšování nákladů. Ekonomická funkce dnes přitom zaznamenala určitý posun ve směru návratu k podobě rodiny, která představuje samostatnou ekonomickou jednotku, tedy rodinnou firmu.

c) Ochrannou funkci, spočívající v zajišťování životních potřeb nejen dětí, ale všech členů rodiny. Po roce 1990 je rodina na této funkci více zainteresována a očekává se od ní větší spoluúčast na jejím plnění.

d) Sociálně – výchovnou funkci, mluvící o rodině jako o první sociální skupině, která učí dítě přizpůsobovat se životu, osvojovat si základní návyky a způsoby chování běžné ve společnosti. Ústřední úlohou socializačního procesu v rodině zůstává příprava dětí a mladistvých na vstup do praktického života.

„Socializaci v rodině rozumíme především proces působení rodiny na své členy v celém souhrnu jevů a procesů: ekonomických, sociálních, kulturních, mravních, estetických, zdravotních a jiných. Ústřední úlohou socializačního procesu v rodině zůstává příprava dětí a mladistvých na vstup do praktického života. Dítě od narození a po celou dobu života v rodině přijímá velmi široké spektrum nejrůznějších informací a aktivně je zpracovává v souladu se svými přirozenými vlohami, biologickými a psychickými potřebami, se svými zkušenostmi, ale i s hodnotovými orientacemi a vzory, jimiž jsou pro dítě především rodiče a starší sourozenci. Dítě v socializačním procesu tedy nezůstává pasivním článkem, uplatňuje

také svou vůli, své zájmy, přání, orientace. Rodinná socializace je v rozhodující míře nejen prostorem pro socializaci dítěte a v převážné míře také dalších členů rodiny, ale je také modelem pro osvojování sociálních rolí muže a ženy, otce a matky, a tak se promítá do budoucí reprodukční rodiny dětí.“ (Kraus, 2001, str. 82)

e) Rekreační, relaxační a „zábavnou“ funkci, která hovoří o rodině jako také o instituci, která by měla pamatovat na rekreaci, relaxaci a zábavu. Aktivity tohoto typu se týkají všech členů rodiny, ale po děti mají význam největší.

f) Emocionální funkci, jež je pro rodinu zásadní a nezastupitelná. Žádná jiná instituce nedokáže vytvořit podobné a tak potřebné citové zázemí, pocit lásky, bezpečí a jistoty, a tak podstata a smysl nemohou být nikdy proměněny.

4 EDUKACE OSOB S MENTÁLNÍM POSTIŽENÍM

Vzdělávání osob s mentálním postižením může probíhat v síti škol hlavního vzdělávacího programu nebo v rámci speciálního vzdělávání. V posledních letech se dostává do popředí právě otázka integrace dětí s mentálním postižením do běžných škol a často tedy slyšíme pojem inkluze. Nicméně se domnívám, že systém speciálního vzdělávání je v České republice na vysoké odborné úrovni, žákům se specifickými vzdělávacími potřebami vyhovuje individuální přístup, menší počet žáků ve třídě i speciální pomůcky, které jsou při výuce používány.

„Jako součást péče a podpory, která je směřována k osobám s mentálním postižením, se v naší republice rozvíjí integrace výchovy a vzdělávání těchto jedinců. Tato se rozvíjí ve školách a také v dalších zařízeních, nejen školských.“ (Franiok, 2008, str. 84)

Základní právní úprava:

- Zákon č. 561/2004 o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání.
- Vyhláška č. 27/2016 Sb., o vzdělávání žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami.
- Vyhláška č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních

„Žáci s postižením, kteří jsou označováni jako žáci se speciálními vzdělávacími potřebami, mají legislativně stanovenou možnost inkluzivního vzdělávání ve školách hlavního vzdělávacího proudu, nikoliv pouze ve školách speciálních. Děti s mentálním postižením jsou nicméně stále vzdělávány převážně segregovaně, v běžných školách bývají vzdělávání žáci s lehčím stupněm mentálního postižení, s Downovým nebo Aspergerovým syndromem. Žáci s těžším postižením byli přijetím školského zákona také začleněni do vzdělávání. Dříve byli označováni za nevzdělatelné, i když vzdělávací příležitosti jim byly nabídnuty v podobě Rehabilitačního vzdělávacího programu pomocné školy.“ (Bazalová, 2014, str. 143)

4.1 Možnosti vzdělávání žáků s mentálním postižením

Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání stanoví:

- Žáci se středně těžkým a těžkým mentálním postižením, se souběžným postižením více vadami a s artismem se mohou vzdělávat v základní škole speciální, a to na žádost zákonného zástupce a na základě písemného doporučení školského poradenského zařízení
- Vzdělávání v základní škole speciální má deset ročníků a člení se na první stupeň a druhý stupeň. První stupeň je tvořen prvním až šestým ročníkem, druhý stupeň sedmým až desátým ročníkem
- Zřizovatel základní školy speciální může zřídit třídy přípravného stupně základní školy speciální, které poskytují přípravu na vzdělávání.
- Dítěti s hlubokým mentálním postižením stanoví krajský úřad místně příslušný podle místa trvalého pobytu dítěte se souhlasem zákonného zástupce dítěte takový způsob vzdělávání, který odpovídá duševním a fyzickým možnostem dítěte, a to na základě doporučujícího posouzení odborného lékaře a školského poradenského zařízení.

Lang a Berberichová (1998) vyzdvihují uvědomění si toho, že každé dítě je nadané a jejich odlišnost může být výrazným obohacením každého školního kolektivu.

Zikl (2011) rozděluje vzdělávací dráhu dítěte s mentálním postižením na:

1) Předškolní období

Předškolním obdobím je zde myšlena doba od narození do zahájení povinné školní docházky. V prvních letech po narození může dítě a jeho rodina využít pomoci sociálních služeb. Nejdůležitější institucí jsou střediska rané péče, která poskytují své služby dětem a jejich rodinám zejména formou terénní práce (dojíždění do domácnosti), případně ji doplňují službami ambulantními (např. docházka na některou terapii do střediska, vzdělávací aktivity a setkání rodičů) Z oblasti školství jsou první institucí mateřské školy, do kterých může docházet dítě od tří let do doby zahájení povinné školní docházky. Děti s lehkým mentálním

postižením docházejí většinou do běžných mateřských škol a v době nástupu u většiny z nich není ještě postižení diagnostikováno. Děti s těžším postižením většinou již diagnostikovány jsou a mají na výběr možnost integrace v běžné škole, nebo docházku do mateřské školy speciální.

Před začátkem povinné školní docházky může dítě s mentálním postižením navštěvovat ještě přípravný stupeň základní školy speciální.

2) Plnění povinné školní docházky

V České republice platí povinná školní docházka pro všechny žáky bez rozdílu, tedy i pro žáky se všemi stupni mentálního postižení. Tato začíná v šesti letech a její odklad je možný ale žák musí nastoupit do školy nejpozději ve školním roce, ve kterém dovrší osm let.

Žáci s mentálním postižením mohou využít jednu ze dvou základních forem speciálního vzdělávání – integraci nebo vzdělávání ve škole samostatně zřízené pro žáky se speciálními potřebami. Integrace může mít podobu individuální nebo skupinové.

3) Střední a celoživotní vzdělávání

Žáci, kteří získají základní vzdělání, mají možnost nastoupit ke studiu na jakoukoliv střední školu, ale samozřejmě pouze v případě, pokud splní požadavky na přijetí. Většina žáků s mentálním postižením ale využívá možnosti studia na středních školách, které jsou uzpůsobeny jejich možnostem.

4.2 Terapie využitelné v péči o osoby s mentální retardací

Terapie, které se využívají při realizaci péče o osoby s mentálními poruchami, tvoří nedílnou část komplexní péče, a to jak rehabilitační, edukační, adaptační, sociální či kulturní. Hovoříme zde též o možnosti vlastní životní seberealizace v aktivitách, které jsou spojené se vzděláváním, zaměstnáním, bydlením či jinými zájmovými aktivitami. Jejich cílem je poskytovat určitou míru pomoci a podpory v individuálních směrech jako je emoční rovina, osobnostní předpoklady, chování či myšlení.

Müller (2005) klasifikuje využitelnost terapií pro osoby s mentálním postižením ve speciální pedagogice dle následujících kategorií:

1) Terapie hrou

Lze ji obecně vymezit jako takové způsoby terapeutické práce s klienty, při nichž je využíváno herních prostředků za účelem pomoci jim změnit jejich chování, myšlení, emoce a další osobní předpoklady společensky i individuálně přijatelným směrem. Je zde nutné počítat zejména s jistými omezujícími specifiky jejich motivace ke hře. Tato specifika se mohou odvíjet od primárních deficitů v psychomotorice, tak od negativních vlivů prostředí.

2) Činnosti a pracovní terapie

Jedná se o dvě vzájemně se překrývající terapeutické kategorie. U obou jde o aplikaci manipulací s materiálním okolím (s předměty, materiálem, surovinami), použitou za účelem pomoci lidem změnit jejich chování, myšlení, emoce a další osobní předpoklady společensky i individuálně přijatelným směrem.

3) Psychomotorické terapie

Do této kategorie lze zařadit širokou škálu činností s přesahem do ostatních terapeutických přístupů. Tato terapie je charakteristická tím, že při ní dochází k ovlivňování duševních funkcí a osobnosti člověka za pomoci aktivace jeho motoriky.

4) Terapie s účastí zvířete

Mezi terapiemi fungujícími ve speciálně-pedagogické praxi zaujímá svým způsobem výjimečné postavení zooterapie. Onu výjimečnost lze vysvětlit právě terapeutickým prostředkem, kterým je zde kromě člověka jiný živý tvor.

■ **Hipoterapie** – součástí rehabilitace jsou aktivity s využitím koně. Funguje na základě trojrozměrného pohybu koňského hřbetu a pohybu klienta čili na základě primárního fyzikálně stimulujícího působení směřujícího ke zlepšení pohybových funkcí.

■ **Canisterapie** – psychoterapeuticky orientovaná terapie vychází z toho, že pes patří mezi spolehlivé a jisté partnery člověka v jeho osamění a nemoci a že je

toto partnerství dobrým stimulatorem pozitivních psychických a sociálních změn. Působí na pozitivní změny v oblastech prožívání, navazování vztahů, kognitivních funkcí, motorických funkcí, verbálních i neverbálních komunikačních funkcí a stimulace tělesných funkcí.

5) Expresivní terapie

Jsou postavené na tzv. umělecké expresi, tedy vyjádření vnitřních pocitů pomocí prostředků, které nám poskytují různé druhy umění.

■ **Muzikoterapie** – lze ji pojmut jako aplikaci hudebního umění použitou za účelem pomoci lidem změnit jejich chování, myšlení, emoce a další osobní předpoklady společensky i individuálně přijatelným směrem.

■ **Dramaterapie, teatroterapie, psychodrama** – jsou expresivní terapie, které lze vymezit tím, že používají prostředky dramatického umění – svébytného inscenačního prostoru improvizací hru v roli, pohybové výrazové prostředky, symbolická gesta apod.

■ **Biblioterapie** – jedná se o vlastní čtení a předčítání (či přednes) daného literárního textu a na straně druhé dokončování či tvorba nového literárního textu.

■ **Arteterapie** – je ve speciální pedagogice nejvíce rozšířenou expresivní terapií. Kresba je významný komunikační prostředek a prostředek vyjádření znalostí o sobě. Jedná se o aplikaci prostředků výtvarného umění.

Bendová (2011) upozorňuje na využívání dalších podpůrných pedagogických a rehabilitačních metod, které jsou podporou jedinců s mentálním postižením.

Jedná se o:

Snoezelen – je metodou a zároveň i prostředím, jež slouží především ke smyslové stimulaci jedinců s mentálním postižením. Tato stimulace je současně základem podpory psychického vývoje dětí s těžším mentálním postižením. Principem metody snoezelen je vytvoření určitého prostředí, které jedincům s mentálním postižením nabízí různou škálu smyslových podnětů. Hovoříme o prostředí relaxačním, poznávacím nebo interakčním.

Koncept bazální stimulace – je konceptem, jenž je postaven na studiu neuropsychologického vývoje jedince se zaměřením na prenatální vývoj a rané dětství. Vychází z předpokladu, že každá lidská bytost má svou jedinečnou strukturu, která může být rozvíjena jen tehdy, je-li zajištěn přísun podnětů, které pozitivně ovlivňují její vývoj.

„Bazální stimulace není metoda ani technika, je to koncept. Koncept znamená, že se nejedná o přesně formulovanou terapii nebo pedagogická opatření, ale teze, které musí být stále rozvíjeny a přizpůsobovány. V centru zájmu je člověk s jeho psychickou realitou, která nám otevírá možnost osobního setkání. Bazální stimulace je systematický individuální doprovod a péče, které podporují učení a osobní rozvoj člověka. Nejde o to člověka s těžkým postižením nutit do určitých schémat péče a standardizovaných postupů. Člověka není možné vyvinout, ale lze uzpůsobit pečovatelské, terapeutické a pedagogické nabídky a okolní prostředí tak, aby byl podporován jeho vývoj.“ (Fröhlich, 1998, str. 10)

Friedlová (2015) říká, že objektem péče v konceptu bazální stimulace je člověk v tíživé životní situaci. Není schopen si z důvodu svého postižení zajistit sebezpečí, z tohoto důvodu potřebuje jiné osoby:

- aby mu umožnily vnímat okolní svět
- aby mu bylo rozuměno také bez možnosti využití verbálního komunikačního kanálu
- aby mu umožnily přiblížit okolní svět na úroveň jeho schopnosti vnímání
- aby se mohl pohnout nebo změnit polohu
- aby ho v těžké životní situaci kompetentně zaopatřily a doprovázely

4.3 Vzdělávání s využitím individuálního vzdělávacího plánu

Pravidla pro tvorbu individuálního vzdělávacího plánu jsou stanovena ve školském zákoně (§ 18) a podrobněji ve vyhlášce č. 73/2005. Stanoví se v případě potřeby především pro individuálně integrovaného žáka, žáka s hlubokým mentálním postižením, případně také pro žáka skupinově integrovaného nebo pro žáka speciální školy. Vychází ze školního vzdělávacího programu příslušné školy, závěrů speciálně

pedagogického vyšetření, popřípadě psychologického vyšetření školským poradenským zařízením, popřípadě doporučení registrujícího praktického lékaře pro děti a dorost nebo odborného lékaře nebo dalšího odborníka, a vyjádření zákonného zástupce žáka nebo zletilého žáka. Je závazným dokumentem pro zajištění speciálních vzdělávacích potřeb žáka.

„Individuální vzdělávací plán je závazný pracovní materiál sloužící všem, kteří se podílejí na výchově a vzdělávání integrovaného žáka. Vzniká na základě spolupráce mezi učitelem, pracovníkem provádějícím reedukaci, vedením školy, žákem a jeho rodiči (zákonnými zástupci), pracovníkem pedagogicko-psychologické poradny nebo speciálně-pedagogického centra“ (Zelinková, 2007, str. 172).

Vyhláška č. 73/2005 o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami stanoví, že:

- Individuální vzdělávací plán je vypracován zpravidla před nástupem žáka do školy, nejpozději však 1 měsíc po nástupu žáka do školy nebo po zjištění speciálních vzdělávacích potřeb žáka. Může být doplňován a upravován v průběhu celého školního roku podle potřeby.
- Za zpracování individuálního vzdělávacího plánu odpovídá ředitel školy. Individuální vzdělávací plán se vypracovává ve spolupráci se školským poradenským zařízením a zákonným zástupcem žáka nebo zletilým žákem.
- Ředitel školy seznámí s individuálním vzdělávacím plánem zákonného zástupce žáka nebo zletilého žáka, který tuto skutečnost potvrdí svým podpisem.
- Školské poradenské zařízení sleduje a dvakrát ročně vyhodnocuje dodržování postupů a opatření stanovených v individuálním vzdělávacím plánu a poskytuje žákovi, škole i zákonnému zástupci žáka poradenskou podporu. V případě nedodržování stanovených opatření informuje o této skutečnosti ředitele školy.

Při vytváření plánu se pedagog řídí příslušným vzdělávacím programem, podle něhož je žák vyučován. Individuální vzdělávací plán přináší pro žáka i jeho okolí více výhod. Umožňuje žákovi pracovat dle jeho individuálních schopností a tempa, bez ohledu na učební osnovy, bez stresujícího porovnávání se spolužáky.

Není překážkou k dalšímu vzdělávání, ale pomůckou k lepšímu využití předpokladů. Má také hodnotu motivační. Cílem není hledat úlevy, ale najít optimální úroveň, na níž může žák pracovat (Zelinková, 2007).

5 NABÍDKA SOCIÁLNÍCH SLUŽEB PRO OSOBY S MENTÁLNÍM POSTIŽENÍM

Za nejpřirozenější prostředí, ve kterém si dítě osvojuje své zvyklosti, dovednosti, schopnosti, je považována rodina. Ta v první řadě navozuje pocit bezpečí, jistoty a stability. Pokud však péči o osoby s mentálním postižením nemůže zvládnout, představují sociální služby přijatelnou alternativu pomoci a podpory, a to prostřednictvím jednotlivých druhů terénních, ambulantních nebo pobytových služeb. Smyslem široké nabídky je především podpora procesu sociálního začleňování a určité míry soudržnosti společnosti, a to směrem k jedincům, kteří potřebují zajistit důstojné podmínky života v jejich nepříznivé sociální situaci.

Bendová (2011) specifikuje nabídku sociálních služeb pro osoby s mentálním postižením takto:

Raná péče

Tato služba se poskytuje převážně terénní formou, to znamená, že pracovník centra dojíždí do přirozeného prostředí klienta. Je určena pro rodiny, které mají zdravotně postižené dítě, nebo jehož vývoj je ohrožen z důvodu nepříznivého zdravotního stavu. Cílem služby je podpora rodiny a vývoje dítěte s ohledem na jeho specifické potřeby. Věková hranic pro využívání této služby není stanovena. Rodina ji může využívat až do sedmi let věku dítěte. Služba je postavena na poradenskou činnost a přímou práci s dítětem, jejímž cílem, je ovlivnění pozitivního psychického, fyzického a sociálního vývoje a zmírnění následků postižení.

Osobní asistence

Jedná se o terénní službu, která je poskytována osobám se sníženou soběstačností z důvodu věku, chronického onemocnění nebo zdravotního postižení, tito lidé jsou odkázáni na pomoc druhých. Poskytuje se v přirozeném sociálním prostředí (ve škole, doma,) bez časového omezení. Považuji za zásadní oddělovat osobního asistenta od asistenta pedagoga, který je zaměstnancem školy. Osobní asistent není zaměstnancem školy, ale jiné právnické osoby. Nevztahují

se na něj kvalifikační požadavky jako na pedagogického pracovníka. Své služby poskytuje na základě smlouvy, kterou uzavírá se zástupcem dítěte.

Mezi základní aktivity osobní asistence patří:

- Pomoc při zvládnání běžných úkonů o svoji osobu (oblékání, svlékání, přesun na postel)
- Pomoc při osobní hygieně (mytí, použití WC)
- Pomoc při zajištění stravy (příprava jídla a nápojů)
- Pomoc při zajištění chodu domácnosti (pomoc s úklidem, údržbou domácnosti)
- Výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti (podpora sociálních kontaktů, nácvik motoriky)
- Zprostředkování kontaktu se společenským prostředím (doprovody)
- Pomoc při uplatňování práv (podpora při komunikaci s jinými institucemi, ochrana práv)

Centra denních služeb a denní stacionáře

Tyto instituce poskytují ambulantní službu, což znamená, že klienti do zařízení docházejí. Stacionáře pochyťují větší míru pomoci jsou tedy pro osoby s mentálním postižením vhodnější. Děti mohou do stacionářů docházet ještě před zahájením školní docházky, jinak nastupují až po ukončení školy.

Domovy pro osoby se zdravotním postižením

Dříve se tyto instituce nazývaly Ústavy sociální péče, ve většině případů jsou určeny právě pro osoby s mentálním postižením. Pokud dítě žije v domově, musí se pravidelně vzdělávat a docházet do školy. Některé domovy mají zařízenou školu přímo ve vlastních prostorách, pokud tomu tak není, dítě navštěvuje školu místní. V takovém to případě je nutná spolupráce s rodiči, protože jsou to právě oni, kdo dítě vychovává.

Odlehčovací služba

Jedná se o terénní, ambulantní ale i pobytové služby, kterou si kladou za cíl umožnit pečující osobě odpočinek. Služba může mít podobu několikahodinové

jednorázové služby, například pokud matka musí sama k lékaři nebo několikadenní v případě například dovolené nebo pracovní cesty (respitní péče). Rodina umísťuje člena, o kterého pravidelně pečuje a v jejich nepřítomnosti si daná osoba není schopna zabezpečovat všechny své potřeby samostatně.

Pro osoby s mentálním postižením jsou také určeny služby chráněného bydlení, domovy se zvláštním režimem nebo sociálně terapeutické dílny.

PRAKTIKÁ ČÁST

Tato část bakalářské práce je zaměřena na praktické výsledky mého výzkumného šetření, které se zabývá problematikou výchovy a vzdělávání osob s mentálním postižením.

6 ZPŮSOB ZPRACOVÁNÍ DAT

Při výběru respondentů jsem pracoval s myšlenkou, že musím oslovit odborníky, kteří mají dlouholetou zkušenost s výchovou, vzděláváním či péčí o osoby s mentálním postižením. Vzhledem k blízkosti chráněného bydlení k mému bydlišti a mé aktivní účasti v preventivních programech městské policie, jsem se rozhodl oslovit ředitelku zařízení se žádostí o rozhovor a představením tématu mé bakalářské práce s tím, že bych rád zrealizoval výzkumné šetření s pracovníky, rodinami a dalšími lidmi, kteří budou souhlasit s rozhovorem.

Překvapilo mě, že jsem se již při vstupu do domova setkal s velkou mírou otevřenosti a neformálnosti, stejně tak jako s nabídkou pomoci při získávání možných informantů pro mou práci. Dopředu jsem deklaroval zaručení anonymity, případně jsem nabídl možnost rozhovor kdykoliv přerušit nebo ukončit.

Již před prvním setkáním s ředitelkou organizace jsem si připravil otázky pro polostrukturovaný rozhovor, ty jsem však následně upravil, jelikož jsem si ujasnil, jakým směrem chci vést své výzkumné šetření.

Získání informantů probíhalo na základě doporučení, které jsem v organizaci získal. Jednalo se tedy o samotnou ředitelku, sociální pracovníci a pracovníky v sociálních službách. Dále se mi podařilo oslovit rodiče jedinců, kteří využívají sociální službu. Zajímavé pro mě bylo i zapojení preventistů městské policie, kteří se podílejí na vzdělávacích aktivitách v dané organizaci.

6.1 Charakteristika nositelů potřebných informací

Pro účely bakalářské práce byli vybráni za nositele informací lidé, kteří se podílejí na pomoci, podpoře, péči a aktivitách osob s mentálním postižením, a to konkrétně v sociální službě – Domov Zahrada.

Chráněné bydlení vzniklo z iniciativy rodičů tehdy dětí s různým typem mentálního a kombinovaného postižení v roce 2005 (tehdy jako týdenní stacionář, chráněným bydlením je od roku 2007 v souvislosti s účinností zákona č. 108/2006 Sb.). Rodiče v roce 1994 založili občanské sdružení ZAHRADA s cílem vybudovat sociální službu, kterou by mohli jejich děti navštěvovat po dosažení plnoletosti. Rodiče se znali z denního stacionáře zřízeného Diakonií Českobratrské církve evangelické, který měl v té době věkový limit 18 let.

Pro starší osoby tehdy nebyly dostupné jiné služby než domov pro osoby se zdravotním postižením, kam své děti nechtěli dát. Se zvyšujícím věkem uživatelů se měnila i věková hranice denního stacionáře, ale rodiče stále chtěli pro své děti službu, která by jim zabezpečila zázemí do konce života.

Domov Zahrada – chráněné bydlení

Zřizovatel - ZAHRADA, z. s., Nebužely čp. 61, 277 34 Nebužely

Číslo registrace - 8822983

Místo poskytované sociální - Nebužely č. p. 61, 27734 Nebužely

Cílová skupina - Osoby s mentálním a kombinovaným postižením

Kapacita sociální služby - 8 uživatelů

Časový rozsah sociální služby - 24 hodin, 7 dní v týdnu

Sociální služba není poskytována

- Lidem s aktuálně diagnostikovaným duševním onemocněním bez diagnostikovaného mentálního postižení.
- Lidem se smyslovým postižením.
- Imobilním zájemcům o službu.
- Při naplněné kapacitě.

- Osobám, jejichž zdravotní stav vyžaduje poskytnutí ústavní péče ve zdravotnickém zařízení.
- Osobám s akutní infekční nemocí.
- Osobám, jejichž chování by z důvodu duševní poruchy závažným způsobem narušovalo kolektivní soužití.
- Osobám mladším 27 let a starším 65 let při podpisu smlouvy.

Poslání sociální služby

Sociální služba chráněné bydlení Domov Zahrada pomocí asistentské podpory rozvíjí a udržuje dovednosti lidí s mentálním a kombinovaným postižením potřebné pro běžný způsob života.

- Rozvíjí jejich osobnost s ohledem na individuální schopnosti a dovednosti.
- Podporuje je v samostatném rozhodování, v odpovědnosti za sebe a svá rozhodnutí.
- Podporuje uživatele ve zvyšování kvality jejich života prostřednictvím přístupu zaměřeného na člověka, podpory k soběstačnosti a snižování závislosti na druhé osobě.

Cíle sociální služby

- Poskytovat uživatelům sociální služby individuální podporu, která povede ke zvyšování nebo udržení jejich samostatnosti a rozvoji schopností potřebných k vedení své domácnosti a zajištění každodenních záležitostí.
- Podporovat uživatele sociální služby v uvědomování si a praktickém uplatňování jejich práv a povinností.
- Podporovat uživatele ve snižování závislosti na druhé osobě.
- Podporovat uživatele sociální služby při navazování společenských kontaktů uvnitř jejich domácnosti, v obci i mimo ni, v udržování kontaktu s rodinou a přáteli.

Výzkum byl proveden s níže uvedenými informanty:

Informant 1 – žena, vedoucí chráněného bydlení, 8 let praxe

Informant 2 – žena, sociální pracovnice chráněného bydlení, 5 let praxe

Informant 3 – žena, pracovnice v sociálních službách, 18 let praxe

Informant 4 – žena, matka dítěte s mentálním postižením

Informant 5 – muž, otec dítěte s mentálním postižením

Informant 6 – žena, matka dítěte s mentálním postižením

Informant 7 – muž, vedoucí oddělení prevence, 3 roky práce s lidmi s postižením

Informant 8 – žena, preventistka městské policie, 3 roky práce s lidmi s mentálním postižením

Informant 9 – žena, speciální pedagožka, 23 let praxe, matka dítěte s mentálním postižením

Informant 10 – žena, aktivizační pracovnice, 7 let praxe

6.2 Analýza rozhovorů a interpretace výsledků

DVO1 - Zjistit, zda systém vzdělávacích programů odpovídá potřebám osob s mentálním postižením?

Na základě provedené analýzy jednotlivých odpovědí informantů jsem došel k závěru, že rodina určuje kvalitu života dětí s mentálním postižením. Péče o dítě s postižením je náročná po fyzické, psychické i duševní stránce a do značné míry ovlivní chod celé rodiny. Závažnost postižení je dalším významným faktorem, který působí na funkci rodiny.

Informanti I 4, I 5 a I 6 jsou rodiče dnes již dospělých dětí, kteří mají zkušenost se vzdělávacím systémem osob s mentálním postižením. Již při prvním kontaktu bylo zřejmé, že všichni mají dobře nastudovanou legislativu, která se týká

edukace dětí se speciálními vzdělávacími potřebami. U všech též došlo k odložení povinné školní docházky, což vnímaly jako zásadní přínos pro pozdější studium.

Dále sdělili následující:

„Syn má diagnostikovanou středně těžkou mentální retardaci, docházel do základní školy speciální, kde byl důraz kladen na osvojení čtení, psaní, matematiky, hygieny a pracovních dovedností, a to v menším kolektivu dětí, což mu plně vyhovovalo.“ (I 4)

„Vzhledem k tomu, že syn je spíše introvert, menší kolektiv přispíval k lepšímu osvojení základních dovedností, vyzdvihla bych i individuální přístup pedagogů k žákům a slovní hodnocení na konci roku.“ (I 5)

Informant I 9 měl v oblasti znalostí pedagogů a podpoře inkluzivního vzdělávání žáků s mentálním postižením nejvíce zkušeností z praxe. Zdůrazňoval především využívání alternativních metod vzdělávání žáků, které se může realizovat i v běžné škole. *„Při nastavování vzdělávacích aktivit vychází pedagog ze specifických potřeb žáka. Významným faktorem úspěšné edukace je intenzivní zpětná vazba.“*

Informant I 1 vnímá podporu společného vzdělávání v běžných školách především v pospolitosti. *„Společná práce na úkolech spojuje žáky s jejich specifickými dovednostmi v jeden celek. Učí se společně studovat, pracovat, budují si vzájemnou důvěru. Děti s handicapem se stávají součástí komunity, nejsou vyčleňovány.“*

Informant I 10 vnímá pozitivum vzdělávání dětí v běžné škole především v možnosti učit se od sebe navzájem. *„Děti se učí komunikovat, získávají vlastní sociální kompetence, umí řešit spory a vytváření si vazbu v přirozeném prostředí.“*

Alternativní školství představuje speciální typ škol, které se zabývají vzděláváním žáků jiným než tradičním způsobem. Dávají tak příležitost i těm, kteří by v klasickém systému selhali. Dotazovaní informanti však nemají zkušenosti s tímto způsobem vzdělávání, nesetkali se s ním v běžném životě.

Zaznamenal jsem však zvýšený zájem o oblast využívání terapeutických metod v oblasti edukace osob s mentálním postižením. V sociálních službách je

běžnou praxí využívat vzdělávací aktivity - nejznámější z nich jsou zejména arteterapie, muzikoterapie, canisterapie, bazální stimulace, terapie hrou či vzpomínková terapie.

Informant I 8 zajišťuje canisterapii v několika zařízeních sociálních služeb, tato aktivita je žádoucí jak ze strany poskytovatelů, tak klientů. „*Vztah mezi zvířetem a člověkem vyvolává pozitivní emocionální efekt, navozuje pocit bezpečí. U osob s mentálním postižením se zaměřuji na polohování, uvolnění, stimulaci jemné motoriky. Pozitivní zpětnou vazbou je zapojení jedince do terapie.*“

Informant I 10 se ve svém profesním životě věnuje právě jednotlivým terapiím, které aktivně nabízí právě osobám s mentálním postižením. Říká, že největší míru úspěšnosti pro navázání kontaktu s klientem, mají terapie s účastí zvířete.

Informanti I 2 a I 7 se shodují, že činnosti, které jsou propojeny s edukačním procesem osob s mentálním postižením, ovlivňuje především míra pozitivního hodnocení jakékoliv činnosti žáka. Pokud z dané aktivity získají odměnu ve formě výrobku, vysvědčení, fotografie, jedná se o motivaci k dalšímu navázání spolupráce.

Každý student potřebuje být motivován, jedinci s mentálním postižením o to více. Je třeba dbát na konkrétní vysvětlování jednotlivých kroků. Informant I 4 říká, že „*Pro syna je určitou formou motivace i respektování jeho postoje, názoru k dané záležitosti. Chce se cítit jako partner, přičemž očekává, že okolí akceptuje jeho rozhodnutí.*“

Informant I 1 uvádí „*Informace, které jsou předávány naší cílové skupině, musí být krátké, jasné, srozumitelné, bez cizích slov, to je též motivační.*“

Informant I 5 upozorňuje na rizika spojená s novým prostředím či aktivitou. „*Problematiké je přesvědčit osoby s mentálním postižením, aby vyzkoušeli jakoukoli novou činnost. Jsou zvyklí na své stereotypy, je tedy nutná větší míra podpory k realizaci jakýchkoliv změn.*“

Plně se ztotožňuji s názorem informanta I 9, který říká, že předpokladem úspěšné integrace žáka s mentálním postižením je dobře připravený, vzdělaný a informovaný učitel. „*V naší škole se nejvíce osvědčily speciální kurzy pro učitele,*

kde odborníci na specifické potřeby dětí s mentálním postižením představovali individuální vzdělávací přístupy.“ Informanti I 5, I 6 hovoří o významu úzké spolupráce mezi učiteli a rodiči dětí.

Při této otázce jsem se ve 3 rozhovorech setkal i s negativní reakcí na připravenost pedagogů. Kritika směřovala především k nízké angažovanosti pedagogů při získávání dostupných informací o konkrétním postižení. Příprava učitelů, kteří nemají zkušenosti v oblasti speciální pedagogiky v řadě případů končí neúspěchem, jelikož se neabsolvují další formy vzdělávání.

6.2.1 Shrnutí dílčí výzkumné otázky č. 1

Z rozhovorů vyplynulo, že přístup ke vzdělání dětí s mentálním postižením vnímají odlišně rodiče, kteří mají zkušenost s péčí o děti se specifickými potřebami a byli spokojeni se vzděláním svých potomků v rámci speciálních základních škol. Na druhé straně stojí lidé, kteří se věnují vzdělávání z pohledu pedagogů, sociálních či aktivizačních pracovníků. Ti naopak upřednostňují a vyzdvihují přednosti inkluzivního vzdělávání dětí s mentálním postižením v běžných školách. Sám se přikláním k názoru odborníků, kteří se věnují inkluzivní výuce a připravují speciální učební postupy pro děti se specifickými potřebami.

Přínos inkluze je vnímán především v oblasti získání sociálních a kognitivních kompetencí, vytváření přirozených vazeb mezi vrstevníky, kteří mají odlišné intelektové schopnosti a návyky.

Využívání specifických forem vzdělávání pro práci s lidmi s mentálním postižením je nedílnou součástí komplexní péče o tyto osoby. Jejich smyslem je pečovat o jejich dobrý psychický stav, motivovat je k rozvíjení vlastních schopností a dovedností a následně jim usnadňuje jejich zapojení do společnosti.

Každý člověk má schopnost vzdělávat se a rozvíjet, specifické terapeutické metody hledají způsoby, jak usnadnit vzdělávání lidem s mentálním postižením.

DVO2: Zmapovat možnosti integrace osob s mentálním postižením do společnosti?

Z rozhovorů vyplynulo, že informanti považují za základní pravidla pro úspěšnou integraci osob s mentálním postižením do běžného vzdělávacího systému následující kritéria:

- individuální přístup, zaměřený na specifické potřeby žáka
- vytvoření pracovní pozice asistenta pedagoga
- osvěta všech zúčastněných stran – informace o handicapu
- přijetí dítěte kolektivem a zapojení do něj
- motivace k vzájemné pomoci, pochopení a respekt

Každý člověk potřebuje mít v životě uspokojovány své základní osobní potřeby, a to tělesné, duševní a sociální. U dítěte s mentálním postižením k těmto základním potřebám přibývají ještě ty speciální.

Informant I 4 a I 2 hovořili o významu rodiny, která má zásadní vliv na výchovu a vzdělávání. Domnívám se, že školy a obdobná zařízení nejsou jejich náhradou, ale plnohodnotným partnerem, který poskytuje dětem podporu.

Informant I 8 vymezil pozitivní vliv integrace takto: *„Moderní doba sebou přináší řadu změn, integrace představuje připravenost na společný život všech zúčastněných stran – společnou výchovu a výuku. K tomu je potřeba součinnosti pedagogů, rodiny, spolužáků a rodičů.“*

Zajímavý úhel pohledu představil i informant I 5, který říká, že pokud by soužití dítěte s postižením v běžném kolektivu nepřispívalo k jeho pozitivní emoční stálosti, pokud by se srovnával obtížně s životem se zdravými dětmi, přistoupil by k jiné alternativě vzdělávání. *„Přesto bych však nehovořil o neúspěšné integraci, jelikož je každé dítě jiné a tudíž potřebuje individuální přístup.“*

„Negativně vnímám především předsudky, které jsou spojeny s tím, aby zdravé děti nebrzdily v rozvoji.“ (I 1) Obdobně reagoval i informant I 9, který sdělil, že snaha o integraci probíhá nejlépe na úrovni mateřské školy, jelikož děti nejsou zatíženy předsudky.

Postavení asistenta pedagoga je téma zcela aktuální, a to zejména díky přístupu českého školství, který preferuje inkluzivní vzdělávání. Z výzkumu vyplynulo, že se většina dotazovaných již shledala s pracovníkem, který pomáhal učitelům v pozici asistenta.

Informant I 1 říká, „*Setkala jsem se s tím, že učitel vnímal asistenta spíše jako cizího člověka, který mu narušoval výuku a domníval se, že ho kontroluje.*“

Informant I 4 pozitivně vnímá, že se této profesi věnují mladí lidé, kteří jsou trpěliví a empatictí. Informant I 6 a I 8 se shodují na tom, že ne vždy se podaří zajistit spolupráci mezi asistentem a pedagogem, jelikož pedagog spíše očekává, že mu pomůže se zklidněním kolektivu.

„*Žáci se nemohou domnívat, že asistent pedagoga je ve třídě k dispozici pouze pro jednoho konkrétního žáka se specifickými potřebami. Pokud chceme zachovat dobrou atmosféru v kolektivu, musíme umět zabránit projevům závidosti. Já sama považuji za nejpodstatnější udržet rovnováhu mezi formálním vztahem žáka k asistentovi a zároveň přátelským, pozitivním vztahem nejen k němu, ale k celému kolektivu.*“ – informant (I 9)

Překážky, které se mohou objevit při integraci žáka s mentálním postižením do běžného vzdělávacího procesu, můžeme rozdělit do 3 oblastí – **škola, žák, rodiče**.

Informant I 5 upozorňuje, že „*Někteří učitelé neprojevují dostatečný zájem a znalosti o rozsahu postižení. Nechtějí hledat alternativní postupy pro vzdělávání.*“ Informanti I 5 a I 6 shodně uváděli své obavy o potomka a vysokou míru nedůvěry k přijetí dítěte od kolektivu. - „*Nechtěla jsem, aby se mé dítě stalo terčem posměchu.*“

Z rozhovorů následně vyplynulo, že též věk pedagoga má vliv na integraci dítěte do kolektivu. Starší učitelé mohou zhoršit a ztížit integraci svým odmítavým přístupem jak k dítěti, tak například i k přítomnosti jeho asistenta ve třídě.

Při odpovědích na otázku, zda se přiklání informanti k integraci do běžného kolektivu, zmínil bych tyto:

■ „*Pokud chceme, aby integrace zasahovala do všech úrovní běžného života, nemůžeme chtít, aby se děti vzdělávaly nebo vyrůstaly odděleně.*“

- *„Rozumím tomu, že pro rodiče hraje významnou roli i míra postižení, ale myslím si, že společné vzdělávání je přínosné pro obě strany – předávání zkušeností, hodnot, komunikačních schopností.“*
- *„Děti by se měly v co nejnižším věku učit akceptovat odlišnosti.“*
- *„Každé dítě je jedinečnou bytostí a má právo být začleněn do běžného vzdělávacího systému.“*
- *„Nezapomínejme, že i řada dětí, které nemají specifické vzdělávací potřeby, se v systému běžných škol stávají problémovými, nikdo jim však nebrání ve studiu společně s ostatními.“*

6.2.2 Shrnutí dílčí výzkumné otázky č. 2

Integrace dětí s mentálním postižením se stala v posledních letech tématem, které je aktuální, diskutuje se o něm, řeší se. Česká republika má propracovaný systém speciálních škol a zařízení, která nabízejí lidem s postižením takové podmínky ke studiu, které jim pomáhají překonávat bariéry jejich postižení.

Ideální podmínky pro nastavení úspěšné integrace žáků s mentálním postižením do běžných škol je ovlivněno řadou faktorů. Je třeba se zaměřit na to, že jedinec se stává součástí skupiny, přičemž má prostor si osvojovat určité role, dovednosti a návyky. Významnou roli zde hraje pedagog, který zavádí inkluzivní výukové metody do běžné praxe. Pokud se mu podaří, aby se žáci se specifickými potřebami cítili bezpečně, byli podporováni a chápáni kolektivem, pak hovoříme o zdařilé formě integrace.

Na závěr bych rád uvedl, že považuji integraci dítěte za úspěšnou tehdy, pokud dítě samotné vnímá prostředí, ve kterém se vzdělává za radostné a obohacující.

Základem dobré spolupráce asistenta pedagoga a učitele je jejich vzájemné pozitivní vnímání. Klima ve třídě má významný vliv na kvalitu vzdělávacího procesu. U dětí s mentálním postižením představuje práce asistenta především individuální pomoc a podporu při snaze dítěte zapojit se a přizpůsobit se školnímu kolektivu. Dále můžeme předpokládat pomoc při vzájemné komunikaci, pomoc

s přípravou na výuku, doprovázením či upevňováním výchovných, vzdělávacích a jiných návyků.

Asistent pedagoga tedy napomáhá dětem zapojit se do kolektivu, zná jejich problémy, dovednosti, zájmy, má s dětmi navázány především pozitivní vazby, přesto v mnoha ohledech zůstává autoritou. Jeho pracovní pozice je pro vzdělávání dětí s mentálním postižením v běžných školách tedy dle mého názoru nezbytná.

Integrace dětí do běžného vzdělávacího systému prošla v posledních letech řadou velkých změn. Pro míru její úspěšnosti je zásadní akceptovat individuální rozdíly a potřeby dětí s mentálním postižením a usilovat o společný život. K tomu je nezbytná připravenost a spolupráce pedagogů, dětí, kolektivu a v neposlední řadě i rodičů.

Při hodnocení kladů a záporů integrace mě na závěr napadá věta, kterou pronesla Marie Montessoriová – „*Cesta, na níž se slabí stávají silnějšími, je táž, jako cesta, na níž se silní zdokonalují.*“

DVO3 - Zjistit, jak ovlivňuje sportovní aktivita strážníků městské policie život osob s mentálním postižením?

Městská policie Mělník začala v rámci svých preventivních opatření směřovat svou pozornost i na osoby s mentálním postižením, které dlouhodobě žijí v chráněném bydlení – Domov Zahrada. V měsíci dubnu 2017 zahájila první společnou aktivitu, která byla zaměřena na trénování pohybových aktivit prostřednictvím cvičení taekwonda.

V pravidelných intervalech, tedy 4x měsíčně probíhají společná setkání, jejichž smyslem je podpořit sociální vazby mezi lidmi s postižením a veřejností, zajišťovat péči v oblasti vzdělávání, aktivizace a výchovy i osobám, které mají specifické potřeby.

Pozornost je věnována vyrovnávání příležitostí v oblasti edukace, pracovního začlenění, ale též zapojení do kulturního a společenského života.

Kurzy městské policie vytvářeli samotní preventisté, a to dle svých reálných dovedností. Jedná se totiž o jedinečný projekt v České republice, který lze považovat za příklad dobré praxe spolupráce strážníků s osobami s mentálním postižením.

Prostřednictvím jednotlivých tazatelských otázek bylo zjištěno, že všech 10 informantů považuje projekt za smysluplný, obohacující nejen klienty Domova Zahrada, ale též strážníky. Informant I 7 sdělil, „*Smyslem projektu je především hledání společné cesty, mostu mezi lidmi s mentálním postižením a námi preventisty. I my se často dostáváme do situací, kdy je pro nás důležité dokázat jednat s lidmi, kteří mají specifické potřeby a problémy.*“ K tomu I 8 následně dodal, že se samostatně „*Rozhodli jsme se věnovat svůj volný čas práci s lidmi s mentálním postižením, což i pro nás je novou zkušeností, která nám umožňuje vytvářet most mezi námi.*“

Informanti 4,5,6, kteří jsou rodiči dětí s mentálním postižením, shodně uvádějí, že tento projekt přinesl řadu pozitivních prvků do života jejich dětí. Překvapilo je, že jsou i po dlouhé době ochotni se stále účastnit daných kurzů, pravidelně na něj samostatně docházejí mimo svůj domov. Připomněli též problém izolace, samoty, pocitů méněcennosti, hovořili o propasti mezi běžnou společností a lidmi s mentálním postižením.

Informant I 3 dále zmínil, že není aktuálně k dispozici mnoho aktivit, které by nabízely únik ze stereotypních situací v domově.

Prvotní impuls pro zahájení projektu vznikl v rámci nastavení oblastí Prevence kriminality pro rok 2017 s následujícími cíli:

- zapojit do preventivních vzdělávacích programů osoby s mentálním postižením, a to včetně jejich aktivní účasti
- motivovat osoby s mentálním postižením k absolvování kurzu
- prohloubit spolupráci s chráněným bydlením s cílem rozvoje schopností, dovedností a znalostí jejich obyvatel
- uvědomovat si, akceptovat a vytvářet prostor pro vzájemnou výměnu zkušeností a otevření prostoru pro integraci do běžného života

„Domnívám se, že naši klienti mají řadu sociálně-kognitivních znevýhodnění, proto jsem přivítala možnost zapojit se do nového projektu, který by vytvářel a podporoval vzdělávání a podpůrné prostředky k jejich aplikaci v běžném prostředí“ takto vymezil informant I 1 podnět, který vedl k navázání spolupráce. V rozhovorech zaznělo, že na Mělníku dlouhodobě udržují nadstandardní vztahy v oblasti spolupráce jednotlivých složek prevence se subjekty, které poskytují sociální služby osobám, které se ocitli v nepříznivé sociální situaci.

Při zjišťování přínosu projektu vyplynulo, že je podporována především samostatnost a činnost, dochází k nastartování aktivního přístupu k životu, což přímo podporuje jistotu a sebevědomí osob s mentálním postižením.

Informant I 8 zmiňuje význam pravidelného pohybu, který má vliv na stabilitu, rovnováhu a jemnou motoriku. K tomuto názoru se připojují i další informanti – I 1, I 10, I 6 a I 3.

Součástí kurzu jsou i individuální edukační vstupy, které jak sděluje informant č. 9 *„ Mají pozitivní vliv na emoční stránku prožívání a chování, snižují psychické napětí, vytvářejí atmosféru důvěry. Směrem ke společnosti následně odbourávají možné předsudky a usnadňují proces integrace do společnosti. “*

Informanti připouštějí, že se v průběhu realizace projektu setkávali s mnoha problematickými oblastmi, které se jim do určité míry daří postupně odstraňovat.

Informanti I7, I8 a I9 zmiňují tyto oblasti, na které musí soustavně klást důraz:

■ Pravidelná práce s projevy agresivity

- *„snažíme se hledat příčiny agresivního chování a ty řešit, jelikož doposud neměli prostor, kde by své negativní pocity mohli ventilovat“*

- *„nabízíme pozitivní posilování vztahů v týmu prostřednictvím pochval“*

■ Soustředění a udržení pozornosti

- *„na konci každého kurzu jsme do programu zapojili meditaci“*

- *„průběžně probíhá příprava na konkrétní činnosti, které se v hodině realizují“*

■ Nepřiměřený fyzický kontakt

- „jistě jsme navázali přátelské vztahy, snažíme se pracovat s mírou závislosti na lektorech“
- „obtěžně se stanovují hranice mezi lektorem a lidmi s mentálním postižením“
- „jejich emoční otevřenost je zpravidla dála menší schopností ovládat své city a prožitky“

■ Nedostatek přátelských vztahů

- „domnívám se, že v mnoha případech chybí i dospělým člověk, kterého by mohli nazývat přítelem, svěřovat se mu se svými problémy“
- „myslím si, že nemají vedle sebe takového důvěrníka, se kterým by mohli sdílet úspěchy a prohry“
- „opatrovník řeší finanční podporu, bydlení, právní oblasti, ale není tu pro ně jako partner, přítel, kamarád, který by jim pomáhal dosáhnout na vrchol svých dovedností“

Motivaci jako prvek podpory vnímají informanti jako významnou součást práce s lidmi s mentálním postižením, staví na ni základy vzájemné spolupráce.

„Smyslem motivace je podnítit u lidí jejich hnací motory, probudit jejich zájem o aktivní zapojení do plnění svěřených úkolů.“ (I 6)

„Považuji motivaci za jeden z klíčových faktorů úspěchu našeho projektu“ říká informant I 1. Na něj navazuje též I 3, který dodává, že i pracovníci, kteří se celodenně starají o klienty, jsou motivováni k podpoře účasti na daném projektu, jelikož vidí výsledky přímo v praxi, při práci s lidmi s postižením. O pozitivním vlivu motivace hovoří i I 6 - „Klíčem k úspěchu je u osob s mentálním postižením dosáhnout jejich skutečného vnitřního odhodlání.“

„Pro úspěšnou motivaci musíme znát individuální potřeby a přání lidí, se kterými pracujeme. Snažíme se je při jednotlivých lekcích více poznat, definovat, co je jim příjemné.“ říká informant I 10.

Spolupráce těchto dvou subjektů je z dlouhodobého hlediska jedinečná, nesetkal jsem se s obdobným projektem v okolním městech či krajích. Informant I 7

sděluje, že „*Chceme i dále vytvářet atmosféru přátelského prostředí a podporovat týmového ducha. Zjistili jsme, že i nám projekt přináší řadu pozitivních impulsů, proto budeme pokračovat, stále je řada vzdělávacích činností, které jsme ještě nezkusili.*“

Informanti I4, I5 a I6 se shodují a vítají možnosti trávení volného času svých blízkých v rámci aktivit prevence.

Zaujala mě myšlenka informanta I 8 – „*Snažíme se o to, aby naši noví přátelé žili, vzdělávali se a aktivně trávili svůj čas společně, ne pouze vedle sebe.*“

6.2.3 Shrnutí dílčí výzkumné otázky č. 3

Lidé s mentálním postižením mají řadu obtíží, se kterými se musí každodenně potýkat, a to v mnoha ohledech – sebeobsluha, komunikace, vzdělávání, volný čas, práce. Mají problémy s učením, porozuměním, orientací i komunikací. Podstatná je však míra postižení – lehké, střední, těžké a hluboké. V každém ohledu jsou však lidskými bytostmi, se specifickými potřebami.

Projekt Městské policie Mělník, který se zaměřuje na pomoc a podporu osob s mentálním postižením v oblasti výchovy, vzdělávání, aktivizace, se setkal v mnoha směrech s pozitivní zpětnou vazbou. Spokojeni jsou lidé, kteří jednotlivé kurzy navštěvují, tak samotní lektori. Rodiny, sociální služby i speciální pedagožka se vyjadřují kladně, jsou vděční za možnost aktivního trávení volného času pro své blízké.

Problematické oblasti, které se v průběhu společně tráveného času mezi oběma subjekty objevily, se snaží postupně eliminovat, i když společně připouštějí, že se jim to ne vždy úplně daří. Za nejvýraznější problém považují právě práci s agresivitou klientů, která se projevuje odlišně u žen a mužů. Agresi zaznamenali především při prvních setkáních, byla projevem spíše nepochopení a nejistoty při navazování kontaktu s okolím, než snahou fyzicky ublížit. Opatření, která nastavili, jsou však v praxi zdařilá. Zaměřili se na posilování sebevědomí svých studentů, kteří jej vnímají jako motivační prvek k dosažení vytyčeného cíle.

Integrace do běžného způsobu života prostřednictvím sledovaných aktivit je výrazným úspěchem zúčastněných osob.

Spolupráce mezi strážníky a Domovem Zahrada trvá již déle jak 1 rok a je hodnocen pozitivně. Proto bylo součástí strukturovaného rozhovoru i nastínění možnosti další spolupráce či provázanosti s dalšími subjekty. Podstatné je prezentovat doprovodné aktivity, které přímo souvisí s realizovanou činností. Strážníci městské policie ve spolupráci se soukromým subjektem zorganizovali v předchozím roce veřejnou sbírku, jejíž výtěžek byl předán ředitelce chráněného bydlení a je určen na výstavbu venkovní terasy a další vzdělávací aktivity klientů dané služby.

ZÁVĚR

V české společnosti je věnována stále větší pozornost vyrovnání příležitostí osob s mentálním postižením v oblasti výchovy, vzdělávání, zaměstnávání a společenského soužití. Je zřejmé, že vzdělávání v běžných školách souvisí s mírou schopností, znalostí a dovedností dětí s mentálním postižením. V rámci poradenských procesů je pak pozornost věnována především kvalitě vzdělávání a komunikaci, jako základnímu nástroji pro utváření výchovně vzdělávacího systému.

Ministerstvo školství se důsledně věnuje propagaci integrační (inkluzivní) edukaci dětí s mentálním postižením, a to jak pro rodiče těchto dětí, tak pro pedagogy, kteří vyučují na běžných základních školách. Smyslem je tedy respektovat individuální potřeby, znát možná rizika a vytvářet bezpečný prostor pro společné výchovně-vzdělávací aktivity.

Hlavním cílem výzkumného šetření bylo zmapovat možnosti vzdělávacích, výchovných a aktivizačních programů pro osoby s mentálním postižením a proces jejich integrace do běžného způsobu života.

Na základě provedených analýz autor dospěl k závěru, že přístup ke vzdělávání dětí s mentálním postižením vnímají odlišně rodiče dětí, kteří dlouhodobě pečovali o děti se specifickými potřebami a lidé, kteří se věnují vzdělávání a výchově z pohledu pedagogů, sociálních a aktivizačních pracovníků. Základním přínosem inkluzivního vzdělávání je především vytváření přirozených vazem mezi vrstevníky, získávání a rozvoj sociálních a kognitivních kompetencí.

Pro úspěšnou integraci osob s postižením je vhodné volit individuální přístup, který je zaměřený na specifické potřeby jedinců. Pozornost by měla být věnována též vytvoření pozice asistenta pedagoga a osvětě všech zúčastněných stran, která přispívá k přijetí a zapojení dítěte do kolektivu.

Projekt městské policie je specifický především svou jedinečností, je vystaven na pomoci a podpoře osob v oblasti výchovy, vzdělávání a aktivizace. Jeho nedílnou součástí je pozitivní zpětná vazba od jedinců, kteří kurzy pravidelně

navštěvují. Základem úspěchu je vhodná volba motivačních prvků a znalost problematických oblastí, které se objevují při realizaci společných aktivit. Právě v práci s agresivitou klientů zaznamenali strážníci výrazné úspěchy.

Základem práce s lidmi s mentálním postižením je hledání nových cest v přístupu ke vzdělání a aktivnímu trávení volného času, vhodným prvkem je posilování jejich sebevědomí, utváření hodnotového systému a motivace, které vedou k naplňování jejich stanovených cílů. Je však nutné vždy zohledňovat specifika jedinců s postižením, dbát na jejich individuální potřeby a optimalizovat podmínky pro jejich společenskou integraci.

Poznatky z výzkumného šetření budou nadále sledovány a následně využívány při činnostech, které v různých oblastech ovlivňují život lidí s mentálním postižením.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

- BAZALOVÁ, B. *Dítě s mentálním postižením a podpora jeho vývoje*. Praha:Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0693-4.
- BENDOVIÁ, P., ZIKL, P. *Dítě s mentálním postižením ve škole*. Praha:Grada, 2011. ISBN 978-80-247-3854-3.
- CRESWELL, John. *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five traditions*. Thousand Oaks:Sage Publications, 1998. ISBN 978-14-1299-530-6.
- FERJENČÍK, J. *Úvod do metodologie psychologického výzkumu*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-8178-367-6.
- FRANIOK, P. *Vzdělávání osob s mentálním postižením*. Ostrava:Ostravská univerzita, 2008. 978-80-7368-274-3.
- FRIEDLOVÁ, K. *Bazální stimulace*. Praha:Asociace poskytovatelů sociálních služeb, 2015. ISBN 978-80-904668-9-0.
- FRÖHLICH, A. *Basale Stimulation. Das Konzept*. Düsseldorf: Verlag Selbstbestimmtes Leben, 1998. ISBN 3-910095-31-3.
- HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum*. Praha:Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-485-4.
- KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-383-3.
- KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V.: *Člověk, prostředí, výchova*. Brno: Paido, 2001. ISBN 80-7315-004-2.
- LANG, G., BERBERICHOVÁ, CH. *Každé dítě potřebuje speciální přístup*. Praha:Portál, 1998. ISBN 80-7178-144-4.
- MICHALÍK, J. *Zdravotní postižení a pomáhající profese*. Praha:Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-859-3.
- MÜLLER, O. *Terapie ve speciální pedagogice*. Olomouc:UP, 2005. ISBN 80-244-1075-3.
- ŠVARCOVÁ, I. *Mentální retardace*. Praha:Portál, 2006. ISBN 80-7367-060-7.

VÍTKOVÁ, M. *Podpora vzdělávání dětí a žáků s těžkým zdravotním postižením II.*
Praha: IPPP, 2001.

VALENTA, M., MICHALÍK, J., LEČBYCH, M. a kol. *Mentální postižení.*
Praha:Grada, 2012. ISBN 978-80-247-3829-1.

VALENTA, M, MÜLLER, O. *Psychopedie.* Praha:Parta, 2013. ISBN 978-80-7320-187-6.

ZELINKOVÁ, O. *Pedagogická diagnostika a individuální vzdělávací program.* .
Praha:Portál, 2011. ISBN 978-80-262-0044-4.